

МАРК МЕНСОН

УСЕ ЗАМАХАЛО

АЛЕ НАДІЯ Є

3-тє видання

*Переклала з англійської
Антоніна Ящук*

«НАШ ФОРМАТ»
КИЇВ • 2025

[Почитати опис, рецензію і купити можна на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

ЗМІСТ

Частина перша. Надія

Розділ 1	Гірка Правда	11
Розділ 2	Контроль — це ілюзія	26
Розділ 3	Ньютонівські закони почуттів	48
Розділ 4	Як здійснити всі мрії	72
Розділ 5	Надія — лайно	104

Частина друга. Усе замахало

Розділ 6	Формула людяності	125
Розділ 7	Біль — універсальна константа	145
Розділ 8	Економіка почуттів	169
Розділ 9	Остання релігія	188
Подяки		203
Примітки		205

ЧАСТИНА ПЕРША

НАДІЯ

ГІРКА ПРАВДА

На малому шматку землі посеред центральноевропейських рівнин, поміж складів колишніх військових бараків проросло щільною паростю зло, концентроване й темне — такою історія людства ще ніколи не знала. Чотири роки тут сортували, ув'язнювали, піддавали тортурам і вбивали людей — загалом понад 1,3 мільйона, і все це на території завбільшки із Сентрал-парк у Мангеттені. Зупинити цей жах було не під силу нікому.

Крім одного чоловіка.

У казках і коміксах усе просто: герой стрімголов кидається просто в пашу пекла, щоб стати на герць із жахливим утіленням зла. Сили нерівні. Сміливість сміховинно невиправдана. Але наш бравий герой ані секунди не вагається, анітрохи не здригається. Він мужньо долає дракона, перемагає всіх демонів, рятує планету, а заодно і двійко принцес.

І на короткий час починає жевріти надія.

Але ця історія — не про надію. Вона про те, як усе з гуркотом неслося під три чорти. І то так стрімко, що в наші комфортні дні шарового вай-фаю і великих пухових ковдр це просто на голову не налазить.

Ще до свого доленосного рішення прослизнути на територію Аушвіцу Вітольд Пілецький устиг стати героєм. У молодості він отримав звання заслуженого офіцера на Польсько-радянській війні 1918 року. Ухопив комуняк за яйця ще тоді, коли ніхто й не підозрю-

вав, яка фігня всі ці «влади рад». Після війни Пілецький переїхав у село, одружився з учителькою й народив двох діточок. Він любив їздити верхи, носити кумедні капелюхи й курити сигари. Життя було просте й гарне.

А потім у Німеччині до влади прийшов Гітлер, і почали коїтися всякі дурні речі. Польща не встигла й оком змигнути, як нацисти зі своїм бліцкригом захопили половину країни. А менше ніж за місяць було підкорено решту території. Полякам так і не вдалося вступити в чесний бій: поки із Заходу насували нацисти, зі Сходу вдерлися Совети. Країну затисло між молотом і ковадлом: роль молота виконувала країна з манією величі й бажанням захопити світ, заодно здійснюючи масові вбивства, а ковадла — країна нестямних і безтямних геноцидів. І я вам точно не скажу зараз, хто з них був хто.

Спочатку Совети були ще жорстокіші за нацистів. Вони вже вміли робити всякі лайняні штуки типу «скинути попередню владу і прогнати все населення під власну недороблену ідеологію». Нацисти на їхньому тлі скидалися більше на імперіалістів-незайманців (не дивно — ви тільки погляньте на фотографії Гітлерових вулиць). За різними оцінками, у перші місяці війни Совети арештували й відіслали на схід близько мільйона поляків. Задумайтеся: мільйон людей — за кілька місяців просто зник. Частина з них доїхала аж до сибірських ГУЛАГів, частину через десятки років знайшли у величезних масових похованнях. Доля багатьох невідома досі.

Пілецький воював на всіх фронтах — і проти нацистів, і проти Советів. А потім, коли зазнав поразки, пішов з офіцерами-побратимами в підпілля у Варшаві. Партизани називали себе Таємною польською армією.

Навесні 1940 року Таємна польська армія отримала інформацію, що неподалік від якогось провінційного містечка на півдні Польщі німці будують величезний тюремний комплекс під назвою Аушвіц. До літа 1940-го в західній частині країни зникли тисячі польських офіцерів і національних провідників. Серед учасників руху опору почав наростати страх, що на заході починається таке саме масове винищення населення, яке вже було здійснене на сході. Пілецький з іншими повстанцями почали підозрювати, що саме в Аушвіці,

тюрмі завбільшки з невелике місто, зникли тисячі колишніх польських солдатів.

От тоді Пілецький визвався проникнути в Аушвіц. Спочатку це мала бути місія порятунку: він планував «потрапити в руки» нацистів, а потім, уже в Аушвіці, організувати рух опору й разом з іншими колишніми солдатами вирватися з тюремного табору.

Це була самовбивча місія. Із таким самим успіхом Пілецький міг просити в командира дозволу випити отрути. Керівництво вважало, що затія дурна, і прямо казало про це Вітольдові.

Але минали тижні, а ситуація погіршувалася. Представники польської еліти зникали сотнями, а Аушвіц лишався велетенською білою плямою для союзних сил — союзники й гадки не мали, що там відбувається, і дізнатися ніяк не могли. Зрештою командири Пілецького поступилися. Одного вечора під час звичайного патрулювання офіцери СС затримали Вітольда за порушення комендантської години. Невдовзі його скерували в Аушвіц — єдиного відомого в історії чоловіка, який добровільно погодився потрапити в нацистський концтабір.

Прибувши туди, Пілецький побачив, що насправді Аушвіц набагато страшніший, ніж можна було собі уявити. В'язнів на ранкових перекличках могли розстріляти просто за те, що вони не стояли в шерензі рівно або тремтіли. Фізична робота, яку вони виконували, була вкрай важка і, здавалося, не мала кінця-краю. Чоловіки до повного виснаження виконували непотрібні завдання й помирали просто з лопатами в руках. За перший місяць перебування Пілецького в таборі третина його співмешканців у бараку померла від виснаження, запалення легенів чи від куль наглядачів. Але Пілецький, цей чортів герой коміксів, іще до кінця 1940 року якось організував операцію з передання на волю шпигунських даних.

Ах, Вітольде, титане, супергерою, який безстрашно дереться прямовисними стінами вгору, — як тобі вдалося створити підпільну мережу в концтаборі, передаючи записки в кошиках із брудним одягом? Як вдалося скласти транзисторний радіоприймач із крадених запчастин і батарейок, розумнику, і успішно передавати ним плани захоплення концтабору Таємній польській армії у Варшаві? Як ти зміг створити ланцюг постачання й забезпечувати табір про-

дуктами, ліками й одягом, рятуючи безліч життів і несучи надію в пустелю людського серця? Що зробив цей світ, аби заслужити таку людину, як ти?

За два роки Пілецький створив в Аушвіці цілу військову одиницю підпільного опору. На чолі її стояли керівники, кожен з яких мав конкретне офіцерське звання. Організував систему постачання та лінії зв'язку із зовнішнім світом. І жоден охоронець-есесівець нічого не помітив — за майже два роки діяльності! Увесь цей час Пілецький не забував про свою головну мету: підняти в концтаборі масштабне повстання. Маючи підтримку від побратимів на волі, він хотів під їхнім керівництвом розпочати заколот, захопити в заручники охоронців і випустити на волю десятки тисяч вишколених партизанів. Пілецький надсилав свої плани і звіти у Варшаву. Чекав місяцями. Виживав — місяцями.

А потім почали прибувати євреї. Спочатку автобусами. Потім вагонами. За короткий час їх уже було десятки тисяч — хвили, потоки людей, які впадали в океан розпачу та смерті. Їх позбавили всього майна, усіх сімейних надбань. Позбавили гідності. Їх відправляли в щойно відремонтовані «душові» бараки, усіх без розбору, отруювали газом, а тіла потім спалювали.

Повідомлення Пілецького сповнилися болю й розпачу. Вони вбивають десятки тисяч людей щодня, писав він на волю. Переважно євреїв. Рахунок уже, мабуть, іде на мільйони. Пілецький благав Таємну польську армію напасти на концтабір негайно. Якщо не можете визволити бранців, казав він, просто розбомбьте табір. Заради всіх святих, знищте хоча б газові камери. Хоча б.

Таємна польська армія отримала повідомлення, але всі подумали, що Пілецький перебільшує. Усе просто не могло бути так жахливо. Не могло.

Пілецький був першим, хто повідомив світові про Голокост. Його повідомлення поширилися мережею різних груп опору в Польщі, зрештою дійшли до польського уряду в екзилі, який тоді перебував у Британії. Уряд передав інформацію командуванню Союзників у Лондоні. Відомості дійшли аж до Черчилля й Ейзенгауера.

І вони теж подумали, що Пілецький перебільшує.

1943 року Вітольд зрозумів, що його плани організувати повстання й вирватися з концтабору не реалізуються. Таємна польська армія на допомогу не поспішала. Американці та британці — теж. А от хто квапився в напрямку табору — так це Совети. І вони могли принести із собою ще більше зло. Пілецький вирішив, що залишатися в таборі стає небезпечно. Час було тікати.

Звичайно ж, він зробив усе легко й елегантно. Спершу симулював хворобу й домігся, аби його перемістили в табірну лікарню. Там обманув лікарів: назвав їм зручну для втечі робочу групу, у яку нібито мав повернутися після лікування. Це була нічна зміна пекарів, які працювали в приміщенні на краю табірної території, неподалік від річки. Коли Пілецького виписали з лікарні, він попрямував у пекарню і «пропрацював» там до 2:00, поки спеклася остання хлібина. Потім усе було просто: перерізати телефонний дріт, мовчки відчинити чорні двері, переодягнутись у крадений цивільний одяг так, щоб не помітили охоронці, пробігти під обстрілом кілометр до річки, а потім по зірках знайти дорогу назад до цивілізації.

Зараз нам часто здається, що нашому світові триндець. Не такий жахливий триндець, як за часів Голокосту (ні-ні, навіть не близько), але все-таки він.

Такі історії, як про Пілецького, надихають нас. Дають нам надію. Ми кажемо: «Подивіться, тоді все було в тисячу разів гірше, а той чувак зміг вижити. А що геройського останнім часом зробив я?». Так, у наші часи диванно-експертних бур у твітері й жахливо-шаленого порно на екранах саме це ми й маємо себе питати. Коли ми трохи розширюємо межі власного бачення й оцінюємо події в ширшій перспективі, то починаємо розуміти: у той час як герої — такі як Пілецький — рятують світ, ми б'ємо комарів у себе на лобі й скаржимося, що кондиціонер якось слабенько дме.

Історія Пілецького — найгероїчніша серед тих, які я коли-небудь чув. Бо героїзм — це не просто відвага, сила волі чи вміння викручуватися з найскладніших ситуацій. Ці риси не такі вже й рідкісні, але іноді їх використовують зовсім не героїчно. Ні, героїзм — це здатність побачити надію там, де її немає. Запалити сірник, щоб освітити порожнечу. Показати, що кращий світ може існувати — не той

кращий світ, який ми хотіли би бачити, а той, про існування якого навіть не здогадуємося. І в ситуації, коли настає повний триндець, зробити щось добре.

Відвага — не дивина. Стійкість — не дивина. Але в героїзмі є один важливий філософський момент. Герой завжди має за пазухою величне «Навіщо?» — непохитну віру, переконання, яке неможливо зрушити, навіть якщо зрушиться весь світ. Ось чому наша культура так розпачливо прагне героя: не тому, що все погано, а тому, що ми втратили це чітке «Навіщо?», яке рухало попередніми поколіннями.

Ми потребуємо не миру, не добробуту, не нових візерунків на капоти наших електрокарів. У нас усе це є. Потреба нашої культури — значно ефемерніша. Нам бракує надії.

За роки, прожиті лицем до лица з війною, стражданнями, смертю й нищенням, Пілецький усе ж не втратив надії. Він утратив рідну країну, сім'ю, друзів і майже втратив власне життя — але не надію. Навіть після війни за часів панування Советів Пілецький зберіг надію, що Польща стане вільною й незалежною. Надію, що його діти проживуть тихе і щасливе життя. Надію, що йому вдасться врятувати ще не одну людину й допомогти багатьом.

Після війни Пілецький повернувся у Варшаву. Там він знову став шпигуном: тепер здобував інформацію про комуністів, які щойно прийшли до влади в Польщі. Знову Пілецький першим повідомив на Захід про злочинні дії нового керівництва: комуністи проникли в ряди польського уряду і сфальшували вибори. Також він задокументував звірства, вчинені Советами у Східній Європі під час війни.

Але цього разу Пілецького викрили. Його попереджали про ймовірний арешт і пропонували втекти в Італію, але Вітольд відмовився. Він волів залишитися в Польщі й померти поляком, аніж жити без імені десь на чужині. Вільна й незалежна Польща — це була його єдина надія. Без неї він почувався ніким.

Так надія перетворилася на його смерть. Комуністи арештували Пілецького 1947 року й засудили з усією жорстокістю. Майже рік його піддавали страшним тортурам. Потім Пілецький казав друзині, що «Аушвіц був дитячою забавкою» порівняно з цим.

Але він не здався своїм мучителям.

Тоді, зрозумівши, що інформації з Пілецького не витягнеш, комуністи вирішили показово його стратити. У 1948 році вони провели публічний суд і звинуватили Пілецького в усьому: від фальшування документів і порушення комендантської години до шпигунства й державної зради. За місяць його оголосили винним у всьому і засудили до смертної кари.

В останній день суду Пілецькому дали слово. Він заявив, що завжди був вірний Польщі й польському народу, ніколи не зрадив жодного її громадянина і ні про що не шкодує. Пілецький завершив свій виступ словами: «Я намагався жити так, щоб у годину смерті радіти, а не боятися».

І якщо це не найкрутіша історія, яку ви коли-небудь чули, тоді я хочу послухати вашу.

Чим я можу вам допомогти?

Якби я працював у «Старбаксі», то замість писати на паперовому кухлику ім'я покупця, шкрябав би там таке:

Одного дня помрете ви і всі, кого ви любите. І все, що ви робите чи кажете, матиме значення тільки для малесенької групки людей, та й то недовго. Це — Гірка Правда життя. Усі ваші думки і вчинки — не більше ніж слабка спроба від неї захватися. Ми — всього лише непомітний космічний пил, що ворухиться на ледве помітній блакитній кульці. Наша значущість — вигадана. Наша мета — уявна. Ми — ніщо. Насолоджуйтеся своєю довбаною кавою.

Так, знаю, мені довелося би писати дуже маленькими літерками. І часу ця писанина забирала би чимало, тож ранкова черга знервованих покупців тягнулася б аж за двері. Якість обслуговування так собі. Мабуть, це одна з причин, чому я ніяк не можу знайти собі нормальну роботу.

Але давайте серйозно. Як можна, перебуваючи в ясній свідомості та здоровому глузді, бажати комусь «гарного дня», якщо розумієш, що всі думки й мотивації цієї людини ростуть з одного місця —

постійної потреби ховати голову в пісок, щоб не бачити марноти людського існування?

Тому що космосу, який нескінченно простягається в часі та просторі, насправді глибоко пофіг, чи успішно замінили стегновий суглоб вашій мамі, чи вчаться ваші діти в університеті й чи вважає начальник гівняним ваш останній квартальний звіт. Йому пофіг і до демократів, і до республіканців на президентських виборах. Пофіг до чергової кінозірки, яку зненацька захопили в аеропорту в туалеті за нюханням кокаїну й розпачливим мастурбуванням. Пофіг до лісових пожеж, танення льодовиків, повеней і забрудненого повітря і навіть до того, що всіх нас колись (можливо) висадять у повітря хижі прибульці.

Але вам — не пофіг.

Вам це важливо, і тому ви розпачливо переконуєте себе: якщо вам це важливо, значить, за цим стоїть якийсь гігантський космічний сенс.

Вам важливо, бо глибоко в душі ви потребуєте мати це відчуття власної важливості, щоб ховатися від Гіркої Правди, безсенсовності власного існування, щоб не здохнути під тягарем своєї матеріальної незначущості. Тому ви — і я теж, і будь-хто інший — проектуєте це уявне відчуття важливості на світ навколо, бо воно дає вам надію.

Що, невже зарано про таке говорити? Ось вам іще одне горнятко кави. Я навіть намалював смайлика на молочній пінці. Це так зворушливо. Я почекаю, поки ви запостите фоточку в інстаграмі.

Так, то про що ми говорили? Ага! Про безсенсовність вашого існування, справді. Ви, мабуть, зараз думаєте: «Усе-таки, Марку, я вважаю, що всі ми тут опинилися не просто так, нічого не буває випадково, кожен — важливий, тому що всі наші вчинки мають для когось значення, і навіть якщо допомогти хоча б одній людині, то це вже матиме сенс, правильно?».

Ах, як гарно ви оце зараз розводилися, наче соловейко защебетав!

Але, розумієте, насправді це у вас говорить надія. Ваші слова — заїжджена платівка, яку мозок щоразу починає крутити, коли зранку треба вставати з ліжка: щось мусить мати сенс, бо якщо сенсу нема ні в чому, то нащо тоді взагалі жити? І будь-який прояв незначного альтруїзму або спроба зменшити страждання — сигнал

для нашого мозку вважати, ніби для такої забави варто світло світити.

Аби вижити, наша психіка потребує надії, як риба потребує води. Надія — бензин для двигуна нашого розуму. Надія — масло на бутерброді. Надія — джерело для цілого водоспаду метафор. Без надії вся наша нервова система зупиниться і всохне. Якщо ми перестанемо сподіватися, що в майбутньому життя буде кращим, ніж тепер, то просто духовно помремо. Зрештою, якщо немає надії, що бодай щось стане краще — для чого тоді бодай щось робити?

А тим часом багато хто не розуміє: протилежність до щастя — не гнів і не сум¹. Якщо ви сердитесь або засмучуетесь, значить, ви ще не на все забули. Значить, вам досі не все одно. Значить, ви маєте надію².

Ні, протилежність до щастя — це безнадія, безкінечний сірий горизонт покірності й байдужості³. Це відчуття: всьому тридцять, тож нащо взагалі ворушитися?

Безнадія — це холодний вицвілий нігілізм, переконання, що сенсу немає ні в чому, тож можна на все забути. Гуляти ввечері парками з ножиком у кишені. Переспати з дружиною начальника. Влаштувати стрілянину в школі. Це Гірка Правда: мовчазне усвідомлення, що перед лицем вічності все, що для нас важливо, прямує до нуля.

Безнадія — це корінь тривоги, душевних хвороб і депресії. Джерело нещастя і причина всіх залежностей. І це не перебільшення⁴. Хронічна тривожність — це криза надії. Страх перед майбутнім, яке уявляється жахливим. Депресія — це криза надії. Страх перед майбутнім, що бачиться позбавленим сенсу. Манія, залежність, одержимість — це розпачливі й затяті спроби мозку породити надію, аж до нервового тиску й нав'язливих станів⁵.

Наш мозок з усіх сил намагається долати безнадію — він шукає, на що можна сподіватися. Усі сенси, усе наше розуміння себе і світу твориться для того, аби підтримати надію. Тому саме вона — єдине, за що ми готові померти. Надія — єдине, що ми вважаємо більшим за себе. Без неї ми ніщо у власних очах.

Мій дідусь помер, коли я вчився в університеті. Кілька років після того я намагався жити так, щоб він мною пишався. Глибо-

ко в душі мені здавалося, що це розумно і навіть очевидно, але насправді це було не так. Сенсу в цьому не було жодного. Ми з дідусем не були близькими друзями. Не дзвонили й не писали один одному. Я навіть не бачився з ним в останні п'ять років його життя.

Але найголовніше — він помер. Як могло моє «життя-щоб-дідусь-мною-пишався» порадувати його?

Після його смерті мені захотілося повстати проти Гіркої Правди. Коліщата в моїй голові закрутилися, щоб у непростій ситуації відновити в мені надію та приборкати нігілізм. Мозок вирішив: оскільки дідусь більше не може сам сподіватися і прагнути, я перейму цю важливу місію і сповнюся надій і прагнень у пам'ять про нього. Це був солодкий шматочок віри для мого мозку, моя персональна міні-релігія, віра в мету.

І вона виявилася дієюю! Його смерть ненадовго перетворила банальні й порожні щоденні події на сповнені важливості й сенсу. І цей сенс давав мені надію. Можливо, ви теж пережили щось схоже після смерті близької людини. Таке часто трапляється. Ви кажете собі: тепер я житиму так, аби дорога людина, яка вже відійшла, була мною задоволена. Кажете собі, що *своїм* життям прославите життя *тієї людини*. Кажете собі, що це важливо і добре.

І це «добре» підтримує нас у миті екзистенційного жаху. Скрізь, хоч би де я ходив, мені ввижалося, що дідусь крадеться позаду, зазираючи через плече, як допитливий привид. Цей чоловік, із яким за життя я був ледве знайомий, тепер надзвичайно переймався, як я склав екзамен з математики. Це було абсолютно нераціонально.

Щоразу, коли ми стикаємося з труднощами, наша психіка придумує такі невеличкі розповіді, історії до/після для власного користування. І ми мусимо постійно підтримувати вогник життя в цих історіях надії, навіть якщо вони нерозумні й навіть деструктивні — бо це єдина сила, яка захищає наш розум від Гіркої Правди.

Історії надії в тяжкі моменти дають нам мету. Вони не тільки стверджують, що в майбутньому таки є щось добре, а й показують, що цього «доброго» можна досягти. Коли хтось починає розводитися про потребу знайти «мету свого життя», він чи вона насправді має на увазі, що більше не розуміє: що важливо, на що варто витратити короткий проміжок часу, відведений кожному на цій Землі⁶, —

тобто на що сподіватися. Ця людина намагається побачити, яким має бути до/після її життя.

Це нелегко: знайти для себе те до/після. Важко, бо ніколи не знаєш, чи правильні ті відповіді, які для себе знаходиш. Ось чому так багато людей вдаряється в релігії: вони визнають цей постійний стан невизначеності й говорять про те, що перед її лицем потрібна віра. Мабуть, частково тому релігійні люди значно рідше страждають від депресії та вчиняють самогубства: віра захищає їх від Гіркої Правди⁷.

Але вам необов'язково створювати для себе саме релігійні історії надії. Вони можуть бути будь-які. Ця книжка — моє джерельце надії. Вона дає мені мету, дає сенс. Історія, яку я придумав собі про цю книжку, така: вірю, що моя писанина зможе комусь допомогти, зможе змінити на краще моє життя і (трошечки) світ.

Чи певен я в цьому? Ні. Але це моя скромна історія до/після, і я за неї тримаюся. Із нею я встаю щоранку, із нею радію життю. І це не просто непоганий варіант — це варіант єдиний.

Для декого історія до/після — правильно виховувати дітей. Для когось — захищати довкілля. Іще для когось — заробити купу грошей і купити мега-крутецьку яхту. А для когось — навчитися на решті подавати м'яч у волейболі.

Розуміємо ми це чи ні, але в кожного з нас є така історія, яку ми чомусь обрали. Хай би якою стежкою ми йшли до надії — чи дорогою релігії, чи доказових теорій, інтуїції чи ґрунтовних доведень — усі вони ведуть в одну точку: віру в те, що а) в майбутньому на нас чекає розвиток, покращення або спасіння і б) його реально досягти конкретними способами. От і все. День за днем, рік за роком наше життя складається із цих історій надії. Вони як пряники, за якими не майорить батіг і які заохочують нас іти вперед.

Тільки, будь ласка, не подумайте, що я нігіліст. І, до речі, я не збираюся цією книжкою переконувати вас ставати нігілістами. Навпаки, цей текст — *проти* нігілізму: і того, що може вирости всередині нас, і того, що, здається, помалу завойовує наш світ⁸. Але щоб переконливо заперечити нігілізм, із нього треба почати. А ще — з Гіркої Правди. І вже тоді неквапливо й ретельно переконувати в необхідності мати надію. І не просто якусь надію, а тверду

й доброзичливу. Надію, яка зведе нас до купи, а не пересварить. Надію, яка буде плідною й потужною і водночас укоріненою в реальність і розум. Надію, яка доведе нас до кінця наших днів вдячними й задоволеними.

Це, очевидно, зробити нелегко. Та що там, я наважусь стверджувати, що у двадцять першому столітті важче, ніж будь-коли. Світ завойовує нігілізм, люди готові потурати будь-яким своїм бажанням. Влада заради влади. Успіх заради успіху. Задоволення заради задоволень. Нігілізм не питає «Навіщо?», не шукає більшої за себе правди. Він просто ліниво каже: «Бо це приємно». І саме тому, як ми побачимо, усе здається таким похмурим.

Парадокс прогресу

Ми живемо в цікаві часи. Жити в матеріальному світі нині набагато комфортніше, ніж було будь-коли — але ми всі, здається, дружно поїхали дахом і уявляємо, що світ — велетенський унітаз, у якому от-от спустять воду. Заможні й розвинені країни захоплює ірраціональне відчуття безнадії. Це парадокс прогресу: що краще нам жити, то більше тривоги й розпачу з'являється в нашому житті⁹.

Нещодавно вийшли книжки Стівена Пінкера й Ганса Рослінга^{*}. Науковці стверджують, що нам нема чого так песимістично дивитися на світ: загалом справи в нас зараз кращі, ніж будь-коли в історії, а будуть іще кращі¹⁰. Обидва автори написали солідні томиська з таблицями й графіками, які починаються в цьому кутку, а закінчуються десь аж у протилежному¹¹. Обидва автори пояснили — дуже детально — упередження й помилкові припущення, які ведуть нас до думки, що всьому капець. Навіть нині, стверджують вони, відбувається прогрес, який ніколи не припинявся. Люди зараз більш освічені й просвічені, ніж будь-коли¹². Рівень насильства знижувався десятиліттями, можливо, навіть століттями¹³. Расизм, сексизм, дискримінація й насильство щодо жінок упали до найнижчої позначки в історії¹⁴. Ми маємо більше прав, ніж будь-коли мали¹⁵. Половина населення планети має доступ до інтернету¹⁶.

* У видавництві «Наш Формат» вийшли «Просвітництво сьогодні» і «Добрі янголи людської природи» Пінкера та «Фактологія» Рослінга. — Прим. ред.

Рівень крайньої бідності — найнижчий за всі часи¹⁷. Війни менш масштабні й відбуваються рідше, ніж у будь-який період зафіксованої історії¹⁸. Діти помирають рідше, а загалом люди живуть довше¹⁹. На світі більше багатства, ніж було будь-коли²⁰. Ми, здається, подолали чимало хвороб і всякого іншого лайна²¹.

Пінкер і Рослінг правду кажуть. Ці факти важливо знати. Але читати ці книжки — усе одно що слухати тиради дядька Миколи про те, що йому в молодості набагато важче жилося: важче, це правда, але *ваші* проблеми від того меншими не стають.

Тому що, попри всі добрі новини, поряд з ними існує дивна статистика: у США симптоми депресії й тривожності в молоді знаходять найчастіше за останні 80 років, а в в дорослого населення — найчастіше за останні 20 років²². Із кожним поколінням люди страждають від депресії не тільки частіше, а й у щораз молодшому віці²³. Від 1985 року і чоловіки, і жінки скаржаться на все меншу задоволеність життям²⁴. Напевно, частково тому, що рівень стресу за останні тридцять років зріс²⁵. Кількість випадків передозування наркотиками останнім часом зросла до небувалих висот, США й Канаду охопила опіоїдна криза²⁶. Громадяни США значно частіше почуваються самотніми й соціально ізольованими. Майже половина американців стверджують, що вважають себе самотніми й покинутими²⁷. Рівень соціальної довіри в розвинених країнах не просто впав, а шугонув униз — люди менше, ніж будь-коли, довіряють владі, медіям і одне одному²⁸. У 1980-х дослідники провели опитування, у якому просили учасників сказати, зі скількома людьми ті обговорювали важливі особисті питання протягом останніх шести місяців; найчастіше звучала відповідь «із трьома». У 2006 році на те саме запитання люди найчастіше відповідали «із жодною людиною»²⁹.

Тим часом ситуація з екологією в нас лайняна. Придурки на всю голову або мають доступ до ядерної зброї, або от-от його отримають. У всьому світі продовжує рости екстремізм — в усіх можливих проявах, і справа, і зліва, і релігійний, і світський. Конспірологи, радикальні ополченці, виживальники й «готувальники» (які готуються до Армагеддону) створили такі популярні субкультури, що невдовзі вони перетворяться на культуру.